

"Hoja za zvoncem" na sveti večer v Železnikih

Anton Sedej



Sprevod udeležencev gre mimo Bargljeve hiše Na plavžu. V vlogi zvonarja je Jaka Mohorič, za njim od leve fantje: Rok Mohorič, Primož Tolar, Domen Vrhunc, Andrej Arnol in Tomaž Weiffenbach. Foto: Anton Sedej

Železniki so bili v 17. stoletju še podružnica selške fare. Ugledni domačin – fužinar Jurij Plavec se je leta 1622 odpravil k patriarhu v Oglej, da bi na pobudo Železnikarjev izposloval ustanovitev samostojne župnije v Železnikih. To mu je uspelo in iz Ogleja je prinesel listino, s katero je bila ustanovitev nove župnije v Selški dolini potrjena.

Železniki imajo zanimiv božični običaj "za zvoncem", ki je ostal ohranjen vse do današnjih dni. Z njegovim nastankom pa je bil neposredno povezan Jurij Plavec. Zgodilo se je, da je fužinar Plavec po ustanovitvi župnije prvo polnočnico zaspal, ker so se zvonovi iz zvonika farne cerkve v Gorenjem koncu Železnikov, kjer je prebival v bližini starega plavža, slabo slišali. Mladim domačim fantom je kupil poseben zvon, s katerim naj na sveti večer zvonijo po Gorenjem koncu Železnikov in budijo ljudi k polnočnici. Običaj zvonjenja naj se prične dve uri pred polnočjo, da bo še dosti časa za pripravo na polnočno mašo v farni cerkvi. Fantje so vzeli naročilo in

željo uglednega fužinarja zelo resno in priljubljeni običaj svetega večera se je oprijel Železnikarjev vse do današnjih dni.

Pred deseto uro zvečer se domačini zberejo pred kulturnim domom na Trnju. Fantje prinesejo zvon, ki se preko leta hrani v domači župnijski cerkvi sv. Antona Puščavnika. Ko cerkvena ura odbije deset, fant dvigne zvon in v taktu koraka zvon. Prvič pozvoni Pod zjavko, množica mu sledi po glavni cesti proti naselju Na plavžu. Pot svetonočnega zvona je dokaj ustaljena. V sprevedu množica prepeva božične pesmi. Ko prispejo do starega plavža, se množica ustavi ob Plavčevi hiši (danes je tukaj muzej) in prepeva še naprej. Pojo se tudi pesmi, ki so izvirne temu običaju in jih je za ta namen napisal in spesnil nekdanji domači učitelj in organist Jožef Levičnik.

Fantje z zvoncem obišejo bližnje hiše, kjer jih pričakajo gospodarji in postrežejo. Ko se vrnejo, se spreved vrača nazaj proti Logu, kjer se zopet usta-



Običaj "za zvoncem" 24. decembra 2006, na čelu z zvoncem Tomaž Weiffenbach. Foto: Anton Sedej

vijo. Fantje se odpravijo pozvonit preko mosta reke Sore tudi domačinom Ovčje vasi. Množica ta čas počaka, prepeva Na logu, in ko se zvon vrne, se ob pol polnoči običaj zaključi pred kulturnim domom. Množica se razide po domovih v pripravi na polnočnico. Fantje z zvoncem odidejo še na domače pokopališče, kjer pozvonijo na grobu pokojnih, ki so iz roda v rod ohranjali ta edinstveni stari običaj svetega večera v Železnikih. V sedanjem času postojijo tudi ob grobovih nekdanjega vestnega cerkovnika Blaža Gortnarja in družine Arnol.

Tako se v Železnikih neguje ta edinstveni običaj že preko tristo let, včasih v nekdanjem železarskem trgu, danes v razvitem industrijskem mestu na Gorenjskem.

Bili so tudi časi, ko se ob božiču kaj takega ni smelo početi. Po drugi svetovni vojni je takratna oblast prepovedala vse, kar je bilo v zvezi s praznovanjem cerkvenih praznikov, toda le domačim zanesenjakom moramo biti hvaležni, da so vztra-

jali in ohranili ta lepi božični običaj. Obdobje od 1945 do 1985 je bilo najtežje, na sveti večer se je zbralo le nekaj pogumnih fantov, ki so s strahom, skrivaje z zvoncem obšli naselje Gorenjega konca. Med njimi je pomembno omeniti brate Arnol – Jožeta, Toneta, Janeza in Franca, ki so se največ prizadevali, da se je "hoja za zvoncem" ohranila vse do danes.

V samostojni Sloveniji je naš stari običaj ponovno oživel v pravem, izvirnem pomenu. V izvedbo se je vključilo še domače Turistično društvo z mešanim pevskim zborom Domel, ki poskrbi za ubrano petje božičnih ter drugih starih pesmi; nekatere so izvirne temu dogodku. Iz leta v leto se tega lepega starega običaja udeleži večje število obiskovalcev, ki prihajajo tudi iz sosednjih krajev. Zelo radi pridejo naši rojaki in potomci, ki se jim ob tem dogodku na sveti večer vračajo spomini na njihova otroška leta v Železnikih. Običaj nedvomno sodi med dragoceno kulturno dediščino Železnikov oz. Selške doline.



Množica v sprevodu prepeva stare božične pesmi. Foto: Anton Sedej



Tradicija – enoglasno petje božičnih pesmi svetega večera pred Plavcevo hišo je posebno doživetje tega običaja.
Foto: Anton Sedej



Zvonec iz cerkve sv. Antona Puščavnika, s katerim fantje zvonijo na sveti večer po gornjem delu Železnikov.
Foto: Anton Sedej



Pravljичno osvetljen stari plavž daje čar "svetonočnemu zvonjenju". Foto: Anton Sedej

P. S.: Domačinka Tonika Ramovš, p. d. Gradnikarjeva (1905–2000), klekljarica in kustosinja muzeja v Železnikih, je napisala igro Čipkarska božičnica. V vsebino igre je vključila tudi pesem o Juriju Plavcu in nastanku samostojne fare v Železnikih.

Zakaj se pred polnočnico na sveti večer po Železnikih z zvoncem zvoni

*Skozi tiho, temno noč
jezdi Jurij Plavec,
sam pri sebi razmišljujoč,
koliko je bilo treba
potov v Akvilejo
in prošnja do patriarha,
da uslišal mu je prošnjo smelo.*

*Celo vladar se je zavzel,
da Plavec s prošnjo lažje je uspel,
da Železniki samostojna
župnija bi postali,
nič več pod Selca
ne spadali.*

*Na prsa pritiska si roko,
kjer hrani pergament
s pravico pisano.
Tedaj pa: "Kaj je tam?"
Široko zastrmi oko,
pred njim menih stoji,
za uzdo konja že drži
in s ceste ga čez polje
v Soro vodi.*

*Drugo jutro se raznesla
po Železnikih je vest,
da sovražniki hoteli
so dobiti Plavca v pest,
da bi iz zasede ga umorili
in pravico pisano mu vzeli.*

*Ko ključarji so prišli
k njemu na obisk
in se mu zahvalili,
je sam jim razodel,
kako se čudovito je otel.
Nato so ga vprašali,
kaj želi, da bi mu v zahvalo dali.
Se Jurij Plavec nasmehnil je
in rekel je tako:
"Enkrat na sveti večer sem zaspal
in polnočnico zamudil,
ker me oddaljeni polnočni zvon ni zbudil.
Da to več bi se nikomur ne zgodilo,
želim naj, ne meni v zahvalo,
pač pa v spomin, da
Železniki samostojna
župnija so postali,
da vsak sveti večer,
dokler bodo Železniki stali,
ko bitje se desete ure čuje
iz cerkvenih lin,
skozi gornj' konec Železnikov
bo eden z zvoncem hodil."*

*Možje obljubili so veseli,
da bodo željo mu spolnili.*

*Od tedaj vsak sveti večer ob 10. uri
mlad fant skoz gornji konec Železnikov
s cerkvenim zvoncem zvoni,
za njim pa zbori mož in deklet
božične pesmi pojo
že več kakor tristo let.*

Informator:

Tomaz Weiffenbach,
Na plavžu 11, Železniki.

Viri:

Arhiv muzeja v Železnikih.
Osebni spomini, ustno izročilo domačinov.

Iz arhiva

Muzejskega društva Železniki



Skalovčeva domačija na Češnjici. Na tem mestu stoji zdaj pošta.